

Medgyes Lajos élete.

(III. és befejező közlemény.)

Medgyes a szabadságharcban, mint pap és költő, izgatott, hatott. Ő szentelte fel a belső-szolnoki nemzetőrök zászlaját. Erre nézve olvashatni:

«Medgyes Lajos emelkedik föl. Többnyire halvány képe kipirul, egész valóját a hazafias tűz melege hatja át s tartja egyik leghazafiasabb szellemű beszédjét, melyet nem tudjuk, vajjon a pap, költő vagy honfi remekének tekintsünk. Ajkairól az ihlettség szárnyán szállnak szavai s rezgésbe hozzák a kebleket s végül a honfi szíven megtisztított költői hasonlattal végzi beszédét, palástját leoldván, fegyvert ragad s az őrseregbe áll. A beszéd és e jelenet hatása alatt példáját több tisztviselő követi. A megkapó és ritka jelenet után a lobogót, melynek kibontott szárnyát a szellő csókolva üdvözli, dobszó mellett végighordozzák. A százados esküre hívja fel az őrséget s kéri a talán esküdni nem akarókat a sorból való kiállásra. Nem mozdult senki.¹⁾»

Fivérei közül Miklós a szabadságharc idején még kis gyermek volt, de a más három, bár Mihály csak 14 éves, ott vala végig, harczolva a csatáereken. Medgyes Ferencz a szabadságharc kitérésekor 23 éves fiatalember volt, ki akkor tette le az ügyvédi vizsgálatot. Költői természetű lelke, meleg szíve tele rajongással. 1848. júliusában Pestre megy, honnan lelkesült hangú leveleket ír bátyjának. Annyira van, hogy Lamberg vérebe mártott gyolcsdarabot s a Rott tábornoktól eltolgalt zászlóból egy darabkát, «a zsarnokság sárga hálójának egy darabját» küldi levelében.

¹⁾ Kádár József. A nemzetőrség megalakulása Deésen. A deési polgári iskola 188⁸/₁₀-iki értésítőjében. Vutkovich Sándor a *Magyar írók albumá*-ban (Pozsony, 1873.) s Moenich-Vutkovich a *Magyar írók névtára*-ban (Pozsony, 1876.) helyesen mondja, hogy életírói hibásan állítják, hogy Medgyes táborig pap volt. E hibában leledzik: Ferenczy-Danielik. *Magyar írók*. Pest, 1856 317-ik lap. Orbán Balázs. A Székelyföld leírása. IV. k. Marosszék. (Nyárád-Szentimrénél.) De a Hazánk és külföld 1867-iki folyamának 44. számában megjelent arckép mellett közölt életrajz pontos.

Nagy terveit, vérmes reményei vannak. Majd hánykodik lelke, keserű csalódások érik. Fáj, hogy még mindig nem katona s irigylit Bálint öcsését, a kiről az a hír, hogy vértanúhalált halt, elesett a csatatéren. 1849. febr. 22-én csap fel katonának a Rákóczi szabadcsapatba. Hadnagygyá lett s a fegyverletétel után egy darabig bujdosott. Mint szászvárosi ügyvéd halt meg 1860. márcz. 20-án, életének 36-ik évében, 10 napig tartott inláz következtében.

Bálint főhadnagy volt a 11-ik zászlóaljban, hová 1848-ban augusztus elején állott be. 1848. aug. 12-én Szász-Sebesről Déva felé vonulva, a muszkáktól megsebesült s huszonegy sebbel a «Valea rei» nevű fogadónál a csatatéren maradt. Csak a véletlen mentette meg, hogy a halottakkal együtt el nem temették, s egy szép nő, Komáromy Orsolya gondos, hű ápolása tartotta meg, ki aztán az ifjú hősnek szerető hitvese lett. Mint tekintélyes ügyvéd s szabad-ságolt állományu honvéd-örnagya él Nagy-Enyeden.

A gyermek Mihály is örmesterségig vitte. Ma Kibéden gazdálkodik.

A szabadságharcz mozgalmait közt történt, hogy Medgyest egy izben osztrák katonák levonszolták a pinczébe, állítván, hogy önkénteseket rejteget. S mikor ott egy régi fegyvert találtak, le akarták lőni. De ő hirtelen elolván a gyertyát, kiszaladt s megmenekült. Mások a rabló katonaság minden ékszert, ezüstneműt elvett, a butorokat szétrombolta, a ruhaneműt összevagdalta, két honvédtiszt ládáiban ott hagyott drágaságait magával vitte. Felesége melléje állott a szoba közepére, kis leányával karján s bátran mondta: nem félünk a haláltól, úgyis egy életünk! De a katonák elvégezvén zsákmányolásukat, távoztak.

E napokban látogatta meg Medgyest Petőfi. 1849. január végén Deesen át ment Bem táborába, ki már ekkor megtisztította Erdélyt az ellenségtől. Petőfi honvédtiszti egyenruhában volt, nyakra való nélkül, oldalán széles fringia. Medgyes előtt mindig feledhetetlen maradt a tüneményes szellem látogatása. Politikai, családi ügyekről beszélgettek s aztán nem látták egymást többé. Petőfi Bemhez ment s tudvalevőleg elveszett a harcok viharában.¹⁾

Különböen Medgyes már 1846-ban (Életképek, II. 562. l.) nyílt levelet ír Petőfihez, melyben érdekesen fejtegeti a népköltő feladatát, lelkesedve szól Petőfi lángeszéről, érdemeiről s felmerülvén a hír, hogy a nagy költő az országgyűlés alkalmával Erdélybe jön, üdvözli és hívá-hívja. Hadd tanulmányozza itt is a székelyek közt az igazi magyar népet! Bizonyára válaszolt reá Petőfi. De Medgyeshez írt levelei — sajnos! — elkallódtak, vagy valamely titkos gyűjtő fiókjában lappanganak.

¹⁾ Medgyes Lajos. Petőfiről. Hon, 1881. 354. sz. Petőfi és Gyulai. Hon, 1882. 2. sz. Találkozásom Petőfi Sándorral 1848-ban. Petőfi-Múzeum, 1888. 310. lap. Gyulai Pál. Petőfiről. Fővárosi Lapok, 1881. 295. sz.

Szemere Miklós 1848. decz. 24-én az ostromló sereggel volt Deésen. Medgyes hátulsó szobájának korhadttetőjén egy tiz fontos ágyugolyó esett be. Ezt mutogatta vendégének, erre van hivatkozás Szemere Miklóshoz írott költeményében s erről [kérdőjelekkel] Szemere is egy kelet nélkül való (úgy hiszem, 1862-ben kelt) levelében: «Hát a golyóra rámeteszéd-e az év- és napszámot?»

Medgyes vigasztaló, megnyugtató szavait a szabadságharc elnyomása után is nagy áhitattal hallgatta a közönség, a mi szemet szúrt s kémekeket küldtek a templomba, míg ő prédikált. 1850-ben farsang első vasárnapján, *Sírfatok a sírókkal* alapigéből kiindulva mondott beszédet. A deési templom padlásán akkor s azután is, sok galamb fészkelt. Beszéde közben, melyet a közönség lélegzetvisszafojtva hallgatott, véletlenül egy galamb a templomba repült s kiterjesztett szárnyakkal, mint a hogy a szent lelket rajzolja, a pap feje felett szállott el. Ez a népre rendkívül hatást tett. Templomozás után Medgyes tanítványaival Kaczkóra ment. Mikor visszatért, katonaság fogta körül házát s lepte el az udvart. Elfogták azon a czímen, hogy galambokkal lázítja a népet. Árulója, feladója egy régi barátja volt, kihez az Erdélyi Lantban meleg szeretettől áthatott verset ír (165. lap). Most undorral telik el iránta s fogságában (1850. június 20) rá emlékezve, egy újabb (kiadatlan) költeményében rézlábu rút szörnnyetegnek nevezi, ki czinkos áruló, a honnak gyilkosa lón. Január 6-án vitték be Kolozsvárra¹⁾, hol Urbán parancsnokolt. A börtönben egy pusztza szalmazsák volt fekvőhelye s rosszul és szűken élelmeztek. De később megengedték, hogy Vadas József kolozsvári ev. ref. pap küldhessen ételt, a mit egy börtöntiszt azonban mindig megvizsgált. A külvilággal való minden érintkezéstől el volt zárva.

Mégis egyszer a palacsinta közt egy kis levélke kezéhez juthatott, melyben Vadas tudatja, hogy ne aggódjék. Ilma leánya, kit betegen hagyott otthon, meggyógyult. A börtönben Tompa mérnökkel, Szilágyi orvossal s másokkal volt együtt. Mikor többeket lánczra vertek, felkiáltottak: Lánczok, a szabadság arany lánczai! Medgyes farsangi beszédét a vizsgáló bizottság Hintz-czel, a kolozsvári szász pappal németre fordította. Kihallgatásakor avval vádolták, hogy lázította a népet szóval, s komédiás módon galambbal. Ő avval felelt, hogy az izgalmas napokban, ép ellenkezőleg, csilapította a népet s hivatkozott arra, hogy egyszer a «gut gesinnt» Vajda Pált az ablakon ki akarták dobni, megölni. Ő beszélt a néphez, hogy ezt ne tegyék, ne használják erejüket, nyomják el a boszút, az elkeseredés érzelmét szívökben. S csakugyan a nép eloszlott, Vajdának semmi

¹⁾ Tehát nem 1849-ben, mint az *Uj magyar Athenás*-béli életrajzában van. 278. lap.

baja sem lett. Ugy látszik, Vajdát meg is kérdezték s ő megerősítette Medgyes állításait. A galambra nézve pedig megmagyarázta, hogy ő abban a dologban egészen ártatlan. Ezalatt felesége is bement Kolozsvárra. Szolgáló ruhában várt a szobában, hová férjét idézték. Mikor Medgyes nejét meglátta s felismerte, akaratlanul elkiáltotta magát: Hát te itt vagy, lelkem?! Erre a nőt kiűzték, sőt egyik ör hozzá is szúrt, de nem találta. Az asszony azonban nem csüggedt el. Rendre járta a vérbírákat s Juszti kapitány segítségével kihallgatást nyerve Urbánnál, ott már azt a biztatást kapta, hogy férje másnap szabad lesz. A mi meg is történt. Szabadulását az is siettethette, hogy a börtönben beteg lett s kórházba került. Itt találta Haller József grófot, kinek neve később a Petőfi halálára vonatkozó kutatásokban is nevezetessé lett. Haller 1850. május 9-én crayon-nal lerajzolta Medgyest. Kiszabadulva, szeptember végén Bartha József barátja ment érte, a Jenei logadóba vitte magához, onnan került haza. De papi hivatalát nem volt szabad vinnie. A hálás egyházközség ideiglenesen egy Aracs nevű káplánt hozott helyébe.

Ez időben különösen előkelő leányok tanításával foglalkozott. Igy tanította Kendeffy Ilkát (jelenleg gr. Teleky Györgyné), a korán elhalt Varga Ilkát, Kendeffy Rózát (jelenleg Ugron Sándorné). Előbbkelő leányok tanítására később is fel-felszólították. Ő tanította Jósika Irén bárónőt (jelenleg br. Jósika Samuné), Lészay Margitot (Kabós Sándorné), Weer Rózát (Török Ferencz tábornok neje).

1851-ben felszabadult a tilalom alól, s jul. 6-án tartotta a templomban első beszédét, melynek czime: *A keresztény vallás alapigazságai*, alapigéje: «Felkelvén pedig a főpap és mindazok, kik ő vele valának, bételének irigységgel. És megfogák az apostolokat és veték őket a közönséges tömlőczbe. De az Istennek anygala megnyitá a tömlőcznek ajtóját és kihozván őket, mondá: Menjetek el és a templomba állván, hirdessétek a népnek az életnek minden beszédit». S beszélt a szabadságról, egyenlőségről és szeretetről. Nem bírták megfélemlíteni, vagy modernebbül szólva: javíthatatlan volt. Később valaki megint beárulta, hogy lázító beszédeket mond. A consistorium kéri, hogy nov. 21-én mondott beszédét nyújtsa be. De ő nem ismeri el a consistorium praedicationibíró jogát, a püspökhöz felebbez s megígéri, hogy az illető beszédet rövid időn nyomtatja.

Azután szónokolt tovább, dalolt tovább, erősítve, vigasztalva, bátorítva népét. Ő is úgy gondolkozott, mint a hogy Kőváry László írja hozzá egy 1853. márcz. 14-én kelt levelében: «Az irodalom fegyvere még kezünkben van. Bűnösök lennénk, ha kezünkben enné meg a hallgatás rozsdája. Én a többséggel tartok, mely dolgozik és nyomat, hogy a nemzet el ne szunnyadjon, vagy kétségbe ne essék.»

Hiszen a börtönben sem vett rajta csüggetegség erőt. A *Rabságom oká*-ban elmondja:

Miért vagyok én elrekesztve,
Miért hordok rablánczokat?
Mert elbukásán szent hazámnak
Szememben egy könny fenmaradt.

Mert papja voltam egy templomnak,
S midőn már minden elveszett,
A nép előtt szívem megtéptem,
S e véggönnnyűm is kiesett.

Végül:

A jók harcban vagy kinhalálal
Elhulltak gyilkos bárd alatt;
S most, érted, oh te széttiport hon,
Még csak könnyezni sem szabad.

A *Börtöndal*-ban azt zengi, hogy szívesen hordoz lánczokat a hazáért s hiszi, hogy:

Egy szellő jő s lefújja
A korhadt trónokat;
Vér és könny már elég folyt,
Nem kell több áldozat.

A *Szózat*-ban Magyarország és Lengyelország keserű sorsát festve, felhívja Európát, hogy álljon talpra. A *Sóhajtás*-ban haraggal kérdi, hogy elveszhet-e egy nemzet a jogvédelemben s tűrhetik-e ezt a többi nemzetek? A *Szabad lábra bocsáttatásomkor* címűben pedig így szól:

Megnyiltak hát a börtön ajtai
S földet s napot megint szemlélhetek . . . .
Mit ér!? szabad hon tagja voltam én,
S rab most a hon, lánczban az emberek!
Kis börtönből a nagyba jöttem át,
Hogy osszam itt meg milliók jáját.

Majd a panaszos hang haragba esap s még itt is bizonyos biztatás csillan meg. A *Dal a szolgaságban* címűben vigasztalja a nemzetet, hogy:

Megmutatta a világnak
A magyar, hogy mit tehet;
Nem nyomhat egy árulóért
Átok egész nemzetet.

Ez az alaphangja a *Sorsunk dalá*-nak is, mely aztán avval végződik :

Nem illik a bú érzete
Hozzád, hősök nagy nemzete;
Megtörve is úr a magyar.

A *Pohárköszöntő*-ben haragszik :

Hah! futóknak lenni rabszolgája!
Kiket a czár kegyből hozza el;
S hogy mutassa dölyfét a világnak,
Hóhér szakmánynyal ruháza fel.
Hah, szenvedni gyáva hóhérotól!
Szerte ugrik lelkem a haragtól.

De bízik a magyarok istenének kegyelmében, a ki megsegít még bennünket. A *Bátorítás a bukás után*-ban azt mondja, hogy ne féljen a nemzet, majd eljön az ő napja s akkor ne ki-méljen senkit. A *Szózat a magyar hölgyekhez* címűnek az az alap gondolata :

Átok legyen a leányra,
Ki reá néz egy osztrákra.

A *szent-benedeki palota* címűben pedig idegeneket látva a Kornisok ősi kastélyában, undorral gondol arra, hogy van leány, ki keblére veti magát a jövevénynek. Majd egy csomó allegoriába burkolja ő is hazafias gondolatait.

A *Vigasztalás*-ban bátorít :

Koldusrongyban, rablánczban is
Büszkén lépdelhettek,
Mert benn ragyog, benn tündököl
Napként önértékünk.

Már az, hogy magyarok vagyunk,
Elég vigasztalás,
Hagyjuk a but! s újúljon meg
Az ősi áldomás.

A *Kora vénség*-ben panaszol bár, hogy e nyomasztó kor-szak egészen megvéníti az embert s a *csillagok*-ban felkiált, hogy nem csillagok kellene neki, hanem nap, mely fényt áraszt s elűzi a rémálmakat, ám a *magyar lányok a forradalom után* címűben a búbánat mellett is örül, mikor mindenütt hazafiságot lát, még a külsőségekben is s a lányokról mondja :

Cserlevél rezg fürtötekben,
Gyászfátyollal eltakartan;
A hősokeket gyászoljátok,
Kik elhúnytak véres harcban,
A hazáért véres harcban.

Láncz s lakattal felcsatolva,
 Karotokan vasperecz van ;
 Drága gyöngyös arany helyett
 Ezt tartjátok most divatban.
 A szent rabokért divatban.

Fából készült melltűt hordtok.
 Kik smaragdot viselétek :
 Szent ereklyék a vészfákból,
 Hol kimúltak a vezérek,
 A dicső magyar vezérek !

S végül meghatottan szól :

Magyarország szép leányi,
 Özvegyen maradt leányok !
 A honért elhullott hősök
 Áldva néznek ti reátok,
 Az egekből ti reátok.

A *Világpolgár*-ban szépen magyarázza, hogy a magyar nem lehet világpolgár. Nincs benne kalmárvér, rabszolga indulat; hazájához köti minden göröngy, melyet az ősök vére szentelt meg, tán a menyországból is ide vágyakozik; múltja tiszta, dicsőséges s e multjáért nem cserélné el honát más hazáért; lehet más világpolgár, magyar soha. E verset Medgyes Ferencz Kriza egy estéjén elszavalta Kolozsvárt, s a házigazda kérte, hogy adja át a Kolozsvári Közlöny számára.

Költőnk közkedveltségét mutatja öcscsének egy Kolozsvárról 1857. január 17-én írt levele : «Itt küldök egy levelet Biró Miklóstól,¹⁾ a melyből lásd, mily sensatiót okozott a minapi költemény Szebenben is. Itten az úri kaszinóban gróf Mikó ő nagyméltósága fennhangon szavalta el s kitűnő dicsérettel kísérte, hasonlítván e verset Vörösmarty legsikerültebb költeményeihez».

Máskor a költőket biztatja, hogy legyenek a szent hazának mindig igaz költői. (*Való és álköltők*) Örömdalt ír az erdélyi múzeum megnyitó ünnepére, melyről Egressy azt mondja (Pest, 1859. decz. 17.): «A múzeum megnyitására írt versedet gyönyörrel olvastuk.» Kesereg Jósika Miklós halálán, kinek porait haza kívánja a nemzet. Jósikát különben is szerette. Mikor Jósika 1848. jan. 30-án Kolozsvárról azt írja Medgyesnek, hogy mindig inkább óhajtott Belső-Szolnokmegye követeként felmenni a hongyülésre, mint bármely megye főispánja lenni, megválasztatása érdekében Medgyes sokat fáradozott. A tiszteletére rendezett fáklyászenén is ő szónokolt. Azonban csak az intelligencia s a magyarok szavazatát

¹⁾ A következő évben tartományi főtörvényszéki tanácsos.

nyerte meg. Torma József és Tisza István az oláh nemességgel leverték. Mäskor ismét dicsöiti Räköczi Ferenczet, a szabadsäg hösét. Az *Ossiani árnyak*-ban arról dalol, hogy Ossiän énekeinek büs ködalakjai most köztünk járnak :

A rongált kastély komolygó ura,
A zárdákba menekült szerzetes,
A börtönből szabadult fogoly.
A koldus, ki alamizsnát keres,
S kik nem szokott kézzel szántanak.

S kiknek fején széttépett koszorú,
A lant s a szószék avatottjai,
E törtszívű, e hallgató sereg.

Az 1858-iki üstökös megjelenésekor a nép a remény zászlaját látja benne s a költö int, hogy ne bántsuk a népet vigasztaló hitében. (*Az üstökös.*) A *Tárogató hangok*-ban az iljuságot buzditja munkára. Tiz évvel a segesvári csata után a harc terén járva, fájó emlékek kelnek a költö szívében, s mély megilletődéssel emlékezik különösen az elesett dalnokra, Petöfire. (*A segesvári téren.*) Medgyes ismerte a nemzetiségek gyalázatos hazaárulását, hajmeresztö kegyetlenségeit, maga is szenvedett tölük, mégis elnyomja szívében a boszú, a gyölölség érzelmeit. Midön 1860-ban pirkadni kezdett, *Békeszózat*-ában felhívja a nemzetiségeket, hogy logjanak testvérket s a rendszert hibáztatja, mely az alapjában jó népeket megrontja. De ép ezért nem jelenhetett meg. Érdekes erre vonatkozólag Egressy Gábornak 1860. ápr. 15-én Peströl keltezett levele: «A *Békeszózat* miatt lapomat lefoglalták s azon számöt újra kellett nyomatnom. Azt az okot adták, hogy lapom programjával ellenkezik és politikába vág, még pedig izgatólag. Itt küldök belöle egy kefelevonatot, mert lapom azon számából nekem sem adtak. *Apor László*-dat és *Ossián*-odat, tudod, mennyire szeretem, de most már nincs bátorságom kinyomatását megkísérteni. Azonbau, ha számomra *Apor*t szavalmányúl elküldöd, nagy köszönettel veszem.» Már nov. 12-én így ír: «Dalolj egyet nekem, kedves barátom, a legszabadabb érzelemmel! Most már ki merem nyomatni. Az itteni német polizei elvesztette a fejét, söt tudja, hogy napjai megvannak számlálva; bököl, hízeleg azoknak, a kiket eddig taposott. Bécsben épen így van. Adnának mindent, a mit kívánunk, csak azt ne mondanók rá, hogy már késö! A *Békeszózat*-ról azt mondták ugyan, hogy lapom programján kívül esik, hanem még egyszer megkísértem kinyomatni, s ha újra betiltanák: valamelyik politikai lapnak adom, ha megengeded.»

Decz. 1-én: «Bocsáss meg a változtatásokért, miket verseden a censura tett. Másodszor mertem már többet, mint lehetett s most

is megadtam az árát. Az általa küldött igazítások közlését megkísértem, de nem hiszem, hogy ugyanazon cenzura, mely a változtatásokat tette, az eredeti állapotot jogaiba visszahelyezni megengedje, miután az, szerinte, egyenes harci riadó a fölkelésre.» Egressyt különben a költő nagyon szerette. Még diákkorában látta először, mikor a művész 1842. elején Maros-Vásárhelyt vendégszerrepelt. Elragadtatással írja egy levelében, hogy «a művészet büszkesége» oda érkezett. Rajong játékaért s verset ír hozzá. Már itt megismerkedtek. Később, mikor Bécsben ajánló-levelekkel felkeresi Patay professort, ott találja Egressyt nejével. Egressy ráismert, megölelte s ez volt a legjobb ajánló-levél.¹⁾

Az *Őszinte szó*-ban azonban már erős szemrehányásokat tesz költőnk a nemzetiségeknek az ellenséggel való czimborálásuk miatt s fenyegetőzik. Általában őt különösen érdeklí Erdély sorsa és mint erdélyi, ki alig volt künn szűkebb hazájából, sokkal jobban ismeri a bajokat a távolról szemlélőknél. Simonyi Ernő is «sok szakavatottsággal és ismerettel» irtaknak nevezi közléseit. (Levél. Pest, 1872. febr. 3.) Toldy István pedig, mint a Nemzeti Hírlap szerkesztője, egy kelet nélkül való levelében így ír:

„Örömmel és köszönettel vettem szives levelét és kérem becses közreműködését. Szeretnék különben is kiváló gondot fordítani az erdélyi viszonyokra s miután magam azokat részletesen csak kevésbé ismerem, számítok is szíves támogatására. Nézetem szerint eddig a kormány, törvényhozás, közkvélemény, sőt magok az erdélyiek is elhanyagolták Erdélyt, melyet fokozott mértékben fenyeget azon veszedelem, mely Magyarországot egyáltalán fenyegeti a nemzetiségi kérdés felől. Azt hiszem, Erdélynek még nagyobb szüksége van, mint Magyarországnak, erélyes és nemzeti kormányzatra, ha azt akarjuk, hogy állandóan magyar és Magyarországnak része maradhasson. Mert — hiába — ha a magyarság elveszti benne suprematiáját, akkor Erdély ránk nézve veszve van. A mily világosan áll azonban előttem, annyira érzem másfelől a nemzetiségi kérdés kényes voltát ott, hol a magyarság oly kisebbségben van, mint Erdélyben. Itt csak kerülő úton, erélyes kormányzat és jó szellemű népoktatás által lehet a jobb jövőt előkészíteni. E felett, úgy hiszem, magyar emberek között nem lehet nézetkülönbség. S ha elvben egyek vagyunk, a részletek nem méltók rá, hogy elvállasszanak egymástól. Ezt kellene megértetni az erdélyi bal és jobboldaliakkal egyaránt. Hagyjanak fel az államjogi oppositíóval a baloldaliak, a jobboldaliak pedig egyesüljenek velők erős nemzeti párttá.“

Medgyes cikkei feltűnést keltettek. Így pl. a Kolozsvári Köz-

¹⁾ Lásd bővebben *Egressy Gábor egy pár levele* című cikkemben. Pesti Hírlap, 1881. 174. sz.

lőny 1857-iki folyamában egy helyütt azt fejtegeti: miért keressük távol hazában a magyart, míg itt ezereket veszünk? Dózsa erről azt írja: «A vén papok dühöngenek s glossaim mellett is némely nemesek apprehendáltak.» Nyomós czikk az eloláhosodásról szóló is, melyet többen felhasználtak, melyet azonban a consistorium, úgy látszik, nem vett jó néven, szemrehányásokkal illetván egyes közegeket. A nemzetiségi kérdéssel gyakran foglalkozik czikkeiben. Ilyen cikkek: *Nemzetiség, Néptajok* (Erdélyi levelek II., III.) *Haza-fiság és nemzetiség, Tájékozás az erdélyi országgyűlés előtt, A magyar elem helyzete Erdélyben, A román congressus határozatának hatása, Hangok Erdélyből*, (I. Cselekvő román párt, II. Tulzó román párt) *Helyzetünk, Véletlen zavar a román congressuson* stb. Ép úgy érdeklik Erdély egyéb viszonyai. Ide vágó cikkei: *Tükördarabok Erdélyből* (I. Az ifjuság, II. Nevelés, III. Társalgás, IV. A nők, V. Irodalom, VI. Még valami az irodalom körül, VII. Nőnem), *gyünk s az arisztokratia, Erdély társas élete* stb.

A Kolozsvári Közlönyben írt vitát keltő cikket az ugarrendszer mellett és az istálló rendszer ellen stb. Hogy hírlapi cikkeit kedvelték, mutatja pl. Zilahy Károlynak egy 1861. ápr. 1-én kelt levele, melyben azt mondja: «*Erdélyi hang*-od minden német és onnan sok francia lapba átment. Így a Nordba és az Opinione Nationaleba is.» Máshelyütt meg: «A te tolladat a magyar közönség nagyon szereti Ezt most a Magyar Sajtóban közlött cikkeid folytán tapasztaltam. A Magyar Sajtó jár Párisba, Genfbe és Turinba és onnan jövőktől hallottam, hogy cikkeidet ott is kedvelték.»

Medgyes nemcsak a versírással foglalkozott, hanem a prózával is. A *vérboszu* pl. megjelent a Nemzeti Társalkodóban. (1840-iki évf. 12. sz.) Olvastam *A jegygyűrű, Vadászkaland* (1838), *A szenvedély órvényei* (1844) című novelláit is. Regényeket tervezett. Hanem ezekkel hamar felhagyott. De egyebeket a hírlapi cikkeken kívül is írt, így pl. Magyarország történetét az ifjuság számára, melyből azonban csak mutatóul jelent meg valami. *Az Árpádszék elfoglalása* című történeti rajzával a Kisfaludy-Társaságnál 1845-ben dicséretet nyert. Írt a magyarok ősvallásáról is. Sőt az ötvenes évek elején földrajzot is terveltetett.

Visszatérvén költeményeire, a *Halottaink*-ban fájdalomosan gondol rá, hogy sokan elhaltak jobbaink közül; tán ő is elhal, mielőtt a szabadság órája üt; de hite erős, hogy a szabadság napja ránk derül. Majd érezvén, hogy új korszak közeleg, jobbainkhoz szól, hogy menjenek elől, vezessenek. (*Fenmaradt jobbainkhoz.*) Aztán, mint az egész nemzet, a költő is elborúl, csalódva reményeiben. *Kortársaim sorsá*-ban panaszkodik, hogy csak jelképek-

ben beszélhetünk, nem tehetünk a hazáért. Jellemző, hogy ellenségei idétlensége attól sem riadt vissza, hogy az ő erős, rendithetetlen, mondhatni makacs hazafiságát gyanúsítsa. A Nővilág 1858-iki folyamában egy kolozsvári újdonság jelent meg, mely azt hazudja, hogy Medgyes loyális. verset írt Lichtenstein herczeg üdvözlétére. Annival gyalázatosabb rágalom, mert az akkori sajtóviszonyok közt nyíltan, méltó felháborodással meg sem lehetett czáfolni. Medgyes e nyilatkozatot küldte be: «A Nővilág kolozsvári levelezőjének. Megbocsájt ön, ha felkérem, hogy oly dicséretet, mire meg nem szolgáltam, nevemre ne ragasszon; ezt csak szerénytelen ember lenne képes elfogadni. Én az ön utolsó levelében említetthez hasonló verset sohasem írtam *s ilyesekre magamban hivatást nem érzek*. Sziveskedjék tehát alaptalan közleménye visszavonásával a rámrüházott érdemtől felmenteni. Ezt, ha tudósítói hitelére valamit ad ön, megvárom.» De az aláhúzott sorokat ebből sem merték kiadni.

A székesfehérvári ásatások hírére felkiált a költő, hogy miért hozzák fel az ősök csontjait e rabházába? vagy csodákat várnak tőlük? ne csodákban, magunkban keressük a boldogulást. (*A székesfehérvári ásatásokra.*) A *Vésztes időjárás*kor cziműben kétségbeesve szól, hogy még természeti csapások is zúdulnak e szerencsétlen nemzetre s végül felkiált:

Elég volt már próbáltatásunk,
Jöjj s gyógyítsd meg lelkünk sebéit,
Magyarok nagy Istene, Izdán!
Ne hagyj el Arpád nemzetét!
Tekints el kegyemesolylyal népeden,
S e földön hit, remény s áldás terem!

Az 1865-iki inségkor az egész országot segítségre hívja. (*Az alföldi inség.*) Most megint a remény napjai következnek. Élénken nyilvánul ez 1866. novemberében írt *Erdélyből* című versében, melyben az unióra biztat. Ezt köti a követek lelkére is. Tárják fel az országgyűlésen Erdély bajait s ne engedjék, hogy martalékul dobják az országot a nemzetiségeknek. (*Követeinkhez.*) De a kiegyezés nem elégitette ki. Szépen írja le gondolatait a *Nem azt vártuk, a mit megértünk* című költeményében.

Nem félszeg Osztrák-Magyarország,
Mazgarország kellett nekünk,
Független, szabad Magyarország!

A közjogi ellenzék nemes költője lesz. Látja, hogy a kiegyezés után is rabszolgaság van s rövidlátóan Erdélyvel nem törődnek. (*Erdély sorsa.*) Bántják a magyart mindenfelől. kivált a nemzetiségek. (*Honfibu.*) Álljanak résen, fogjanak munkához, megtörni a sok belső ellenséget. (*Az ősi tűzhely.*) Fájdalmas érzés tudni,

hogy kiejtettük kezünkből a régi, a szabadság zászlaját; meg adta magát sorsának a nemzet. (*A régi zászlók.*) Esdekelve kéri nemzetét, hogy eszméljen, ne hagyja magát. (*Esdő szózat.*) Korcs-időben élünk; nem ilyen volt hajdan.

A költők és honatyák
Egy szent céltől bevültenek:
Szabaddá tenni a hazát,
Széttörni minden rabigát.
Mely még rajtunk nehézkedett.
Egyik sem volt uszályvivő,
Lantját független pöngeté.

Visszhang.

Tisza Kálmán kormányra léptekor remélni kezd. Dalt ír hozzá, melyet azonban új csaiódása után, kihagy költeményei gyűjteményéből. Már mind ritkábban szólal meg. Pl. mikor a sok romba dőlt, elhagyott ref. templomot látja, feljajdul, hogy nem veszik észre, hogy ezek egyszermind a magyar nemzetiség pusztulását is jelentik. (*A puszta templomok.*)

E tárgyról már előbb írt cikkeket a Kolozsvári Közlöny 1857-iki folyamának 126., 127., 128., 129. és 130. számában. De okát is keresvén e pusztulásnak, nem egy kellemetlen igazságot mondott ki. Ezért Bodola püspök «többektől szóval és levélileg felkérte», leiratban megdorgálja, a mire Medgyes önérzetesen és meggyőzően felel. Nagyon szívére vette az ügyet. Később újra meg újra visszatér reá. Így kereste fel levéllel, 1871. márcz. 19-én Czelder Márton, üdvözölve fellépéseért, s aztán Felső-Bányára kerülve papnak, meglátogatta Medgyest és sürűen írt neki, bizalommal, meleg szeretettel viseltetve iránta. Egyházi folyóiratában ¹⁾ Medgyesnek több beszéde jelent meg. Czeldernek kétségkívül voltak hibái s talán nagy hibái, de azt nem lehet tagadni, hogy energikus, munkás ember volt, hazájának és vallásának törhetetlen híve, kinek a magyar protestáns missió terén érdemei vannak. Zilahy Károly azt írja egy levelében: «Czelder Márton hazajövetelével sokat gondolkodtam, mint lehetne azokon a szegény havas-alföldi magyarokon segíteni s úgy találtam, hogy erre az irodalom útja lenne legalkalmasabb. Szeretném, ha te pl. az ő közművelődési céljaikra egy 10—12 ives szépirodalmi albumot szerkesztenél. Ezt mind a két haza protestantismusa pártfogásába venné.» (Zilahy, 1862. decz. 16.) A költőre jó hatással volt Czelder elismerése, ragaszkodása, munkára ösztökélése.

A hetvenes évek derekán megindulván Deesen a Szolnok-Doboka című hetilap, Medgyes kezdetben tárczarovat vezetője volt. Koós

¹⁾ Evangyéliumi lelkészi tár.

Ferencz, akkor besztzerce-naszódmegyei tanfelügyelő, búzgó munkatársa lett. Így jutott ismeretségbe, később barátságba, a missió-ügy e másik ellenlábás bajnokával. Alig lehet Koósnál kompetensebb bíró Medgyes ez irányú törekvéseire nézve. Ő pedig egy alkalommal így ír: «Csak mi tudjuk azt, hogy te évtizedeken át minő hazafias érzülettel küzdöttél a szolnok-dobokamegyei eloláhosodott magyarság érdekében. Azokat a hazafias eszméket ma kellene zaj nélkül, de szilárd intézkedésekkel megvalósítani és lépésről-lépésre előre vinni.»¹⁾

De hazafias költeményei közé sorozandók elbeszélő költeményei is. A *Mátyás király Kolozsvárt* című egy történeti adoma fel-dolgozása a nagy király igazságosságáról. *Apor László*, az alkotmányos érzésű nagy úr, kit nem tántorít meg a királyi rokonság lehetősége. A Kemény Zsigmond-Társaságban olvasta fel Tolnai Lajos. 1878. máj. 25-én kelt levelében «szép és számos helyt erőteljes beszélynek» nevezi. Egy más levelében (1879. jul. 24.) tudatja, hogy a felolvasás a hallgatóságra «rendkívüli hatást tett». Az előbbi levélben mondja azt is: «Igazán nagy örömötök tartom, hogy Medgyes Lajost megismerhettem. Büszke lehetsz, hogy annyian szeretnek és becsülnek.» Egy helyütt «Erdély egyik nagy népszerűségnek örvendő tekintélyes költőjének» nevezi. Mikor meg az Erdélyi Figyelőt megindítja, s Medgyest dolgozótársul szólítja fel, így ír: «A mutatványszám aug. 14-én (1879) jelenik meg. Költeményt tőled kérnék, mint Erdély egyik legderekabb költőjétől. Úgy vagyok a régiekkel, mint a régi hegedűvel s borral, hangjuk, ízük csak azoknak van nemes.» Különb a költemény régebben készült s a fiatal Zilahy Károly már 1856-ban biztatja a költőt, hogy küldje fel az akadémia Tomory-féle húsz aranyas pályázatára. Szereti benne azt a ragyogást, azt az ünnepélyes hangot, a mi nélkül a hősiesség költészet semmit sem ér.» Biztatja, hogy szélesebb alapon dolgozza ki drámává.

A *budvári torna* érdekes monda Árpád eljegyeztetéséről az utolsó rhabonban leányával. A *székelyek áldozó pohará*-ban, melyben leírja az ereklyét, lelkesedve említi, hogy látta s hogy minő emlékek fűződnek hozzá. *Imre herczeg halálá*-ban érdekes fel-fogással a herczeg halálát apjának az idegenekre vonatkozó tanácsai okozzák. *Czillei és Hunyadi* egy epizód a hős életéből, hogy miként fogja meg az őt hálóba keríteni akaró cselszövőt. *Rákóczi* a nagy szabadsághős dicsőítése. *Kiss Sándor székely huszárezredes* és *Batthyani Kázmér* lélekemelő elbeszélések a szabadságharczából. A *kolduló honvéd* részvétre gerjesztő kép az elnyomatás gyászos korszakából. *Zilah* és *A deési óvárban* is nemzeti érzések zengője, a honfoglalás hőstetteire való emlékezésekkel stb.

¹⁾ Koós Ferencz *Életem és emlékeim* című művében (I. kötet, 111. lap röviden, de találóan jellemzi Medgyes irodalmi működését.

Gyakori Medgyes költeményeiben a természetfestés is. De ez nála nem cél, hanem kiinduló pont. Neki érzelmei, gondolatai vannak s a természet képei csak arra szolgálnak, hogy ezeket szemléltetővé tegye, vagy hogy reflexióiban segítségére legyenek.

Van egy pár életképféle műve is, pl. *A sátoros cigányok télben*. Zilahy Károly egy levelében azt mondja: «Olvastuk a cigányokról szóló érdekes és szép felfogású cikket s a végén álló költeményt is, mely az ő kedélyüket remekül visszatükrözi. Szeretném, ha egy másik költeményben már nyugodt állapotjokból szaktana egy képet ki.» (Zilahy, 1856. aug. 5.) Bizonyára ez nem csak a fiatal s Medgyes iránt való gyöngéd, meleg szeretetében elfogult ember véleménye, hanem a köré, melyben ő élt. A költemény általánosabb hatását bizonyítja, hogy mindjárt német fordításban is megjelent a *Sonntagzeitung*-ban.

Nyelve, nem tekintve a nyelvújítás egy pár erőszakolt szavát, magyaros. Jól ismerte a népet. A fiatal Gyulai Pál is egy 1845. szep. 8-án Kolozsvárról keltezett levelében, nyári székelyföldi útazásáról írván, a többek közt azt mondja:

„Népregét és dalt is gyűjtöttem s még több van ígéletbe. Majd felküldöm őket a Kisfaludy-Társasághoz, a népregéket pedig kidolgozom. Csak nem tudom, miféle mértékben, hogy a népi zománc is megmaradjon s valamennyire művészi fokra emeltessék. Mert hosszas gondolkodás után az az elvem, hogy le kell ugyan szállni a néphez, de nem kell ott maradni; egyszerű kedves érzéseit, képeit eltanulni, de nem mindegyiket. Többet is írnék e tárgyról, de nincs időm. Hanem ha olyan jó lesz, hogy nézeteidet egy levélben elmondod, írni fogok még. Vizsgálódj különösen a versmérték körül s tanácsolj.“

Mindamellettt Medgyes nem népies költő s arra, hogy az legyen, nem is törekszik. Írt ugyan egy pár népdalfélét, de ezek sem igen tartoznak sikerültebb költeményei közé. Bár Zilahy Károly, ki ugyan fiatal, de tanult, izléses ember volt, sok helyes ítélettel, Zilahyról, hová rokonai látogatására ment, Pestre készülvén vissza, 1858. ápr. 12-én kelt levelében azt írja: «Igen örvendének, ha Pesten való kiadás végett egy pár verset küldenél. Főleg népdalaidat kérem, meg azt, melyeknek harmadik sora így van: «Nem vagyok vak, sem borítas.» (*Téli dal*)

Költeményeinek alaphangja komoly, a mélabú, vagy a lelkesedés, izgatás hangja. De azért van egynehány igen sikerült kedves tréfás verse, mint a milyen: *Miklós bácsi ephitaphiuma*, *Laczi bácsi*, *Dobzse László*, *Házi koncert*, különösen pedig *Zsuzsi nagysám* stb.

Nem csoda, ha ily körülmények közt hamar hírnévre tett szert. Tekintélyes lapok hasábjai nyíltak meg művei előtt. Közölték arcképét és életrajzát. Anthológiák és olvasókönyvek ismertették s

vették fel műveit. Kedvelt írója lett a közönségnek. Nem pusztá phrásis, a mit K. Papp Miklós ír hozzá, átvevén a Kolozsvári Színházi Közlöny szerkesztését, hogy oly írói erőket óhajt megnyerni, «kiknek dolgozataival legörömestebb szeret találkozni olvasó közönségünk. Felettébb örülnék, ha az első számokban már Medgyes Lajosunk nevével találkozna olvasó közönségünk, mert meg vagyok győződve, hogy semmivel sem lephetném meg oly kedvesen, mint éppen ezzel.» (1860. febr. 8.)

Egyre szaporodott barátainak száma a társaságban és az irodalomban. Medgyes vonzó egyéniségének hatásáról érdekes bizonyítást tesz Várady Gábor egy Kolozsvárról 1859. szept. 11-én kelt levelének a részlete: «Az ígézet, mely alatt körödben s műveid hallgatása közben valék, nem engedé, hogy érzelmeimet kitarva, kedreledre borúlhassak s nemes barátságodat kikérhessem. Ezt különben is könnyen szalmatűznek, könnyelmű fellángolásnak vehetted volna. Most, midőn első találkozásunk s e perc közé már napok tolongtak, inkább el fogod hinni, hogy nem az első indúlatroham hevében, nem mámorosan írom e sorokat s egész hévvel odanyújtott baráti jobbjomat elfogadandod. Egy vagy azon kevesek közül, kiknek valójuk az első pillanatban tevén reám mély benyomást, ez állandóbban, hűbben megmarad keblemben, mint az éves ösmeretségek bárminő eredménye is.» Majdnem 30 év után (1887. május 26.) is azt írja, hogy mindig örömmel és kegyelettel gondol a Medgyes körében eltöltött néhány órára, úgy arra is, midőn felolvasott szép költeménye¹⁾ őt oly mélyen meghatotta.

Egyszersmind azonban ilyen harcziás, küzdő férfinak meg voltak mindig ellenségei is. Bár ő bármily élesen írt, nem személyeskedett soha s bátran elmondhatni, hogy irigység nem volt szívében. A kiegyezés után, a hetvenes években, szemei mindinkább elyengültek, úgy, hogy olvasásra, írásra képtelenné vált. Ez már magában véve megakadályozta, hogy a felszínen maradhasson. Ide járult elszigetelt helyzete egy kis városban, melynek nyűgét már pályájának kezdetén fájdalmasan érezte.

Kétséggkívül nagy előnyére vált volna, ha az ötvenes években, a mint az — úgy látszik — az ő agyában is, másokéban is megfordult, a fővárosba juthatott volna. Egy levél van kezében, mely e reményekre czélózva, így szól: «Mily jó volna, ha az ország fővárosába jutván, közelebb lenne az irodalomhoz s neve birtokába lépne azon tekintélynek, mely azt minden tekintetben rég kiérdemelte. Többet tehetne a hazáért, mint egy zugban, a mozgalom és élet kedélyének is több tápot adna. Ha ön költeményei kellő helyen jelentek volna meg, művei keresve-kerestetnének s neve az elsőkhöz említették.»

¹⁾ Családi életemből.

Barátai elháltak, vagy nagyon megnőttek. Ellenségei elhatalmasodtak s hatalmukat kezdették éreztetni az agg költővel. Az e miatt támadt elkeseredés visszahangzik verseiben. Így a *Visszatekintés*-ben fájdalommal tölti el, hogy a hazának élt mindig s most bántalmaztatás a jutalma. A *Fájó merengés*-ben szintén a kor hálátlanságáról panaszkodik, de egyéni szenvedéseit háttérbe szorítja hazafi fájdalma. Ép ilyen: *A kor jellege, Születésem napján*. Az *Ősz végén* mélabús szemlélődés; mint sárgán a levél lehull, úgy hullunk le mi is rendre, tán nemsokára itt hagyva hazánkat, kedveseinket.

Vajha, mikor mi nem leszünk
Boldogabb kor derülne fel!
Dicsőör fogná át nemzetünk,
S hűn dobogna minden kebel!
Így majd árnyunk nyugton pihen
S nem járunk fel bús éjeken.

Kifáradtan szól *Ifjú költőinkhez*, hogy vegyék át a szerepet, énekeljenek már ők a hazának.

Nem volt már Medgyes e korba való. Az ő naiv, becsületes lelke eszményekre tört az önzés piszkos világában; őszinte, nyílt, önérzetes volt a hazugság, alattomoság, csúszás-mászás idejében. Féltredobták, eltiporták.

Így aztán lassanként megfélemedezett róla a nagy közönség is, az irodalmi világ is. Jellemzetes, hogy mikor felesége 1889. aug. 29-én meghalt, tekintélyes újságok, melyeknek egykor Medgyes kedvelt dolgozótársa volt, úgy emlékeztek meg röviden ez esetről, hogy: *özvegy* Medgyes Lajosné meghalt. Azt se tudták, hogy a költő, elhagyottan bár, még él.

Annál jobban esett az agg költőnek e gyászos alkalommal némelyek megemlékezése. Pap Gábor dunántúli püspök pl. így ír: «Fájó részvéttel értesültem a gyászjelentésből általam ugyan személyesen nem ismert, de erős meggyőződésem szerint szívnemességben, lelki emelkedettségben hozzád hasonló nőnek halála felől. Igaz barátoknak öröme és bánata közös. Én igaz barátod s nagy tisztelőd vagyok, épen azért osztozom is jogosult fájdalomdban. Vigasztalást nem kísértek meg, mert tudom, hogy ily nagy és érzékeny csapás bezárja a szívet a vigaszadó szavak előtt s a leggyengédebb érintés is hegesztés helyett föltépi annak fájó sebeit. Különbben is te, ki oly sokakat és sikerrel vigasztaltál az életben, legjobb vigasztalója lehetsz önmagadnak s lélekben elég erős, hitben, mint protestáns keresztyén lelkész, elég szilárd vagy arra, hogy ne ingadozzál s össze ne roskadj ily csapás súlya alatt sem.»

1894. márcz. 9-én halt meg rövid szenvedés után s 11-én nagy részvéttel temették el az egyház költségén, melynek érdeké-

ben egész munkás életén át oly hiven s annyi eredménnyel dolgozott.

Azt hiszem, az utókor, melyet személyes ellenszenv, érdekhajszja nem fog vezetni, elismerő lesz iránta s méltónak tartja majd el-elforgatni néha verseit.

Nem hiszem, hogy a léha, okvetetlenkedő trottoire-költészet annyira megmértelyezze a magyar szívet, hogy ne maradjon benne egy ideg, a mely mindig megrezeg a Medgyes nemes, ideális röptű, tiszta, meleg hazafias költészetére.

Már az ötvenes évek óta foglalkozott költeményei kiadásának gondolatával s Zilahy Károly czimúl a *Verőfényt* ajánlotta, de a mostoha viszonyok következtében a terv mindannyiszor dugába dőlt. Pedig kivált az erdélyi közönség érdeklődött iránta. Kezemben van pl. egy Bukovinába kiszakadt ember 1860. jan. 4-én írt levele, melyben azt mondja:

„Olvasván már magyarhoni lapokból, miszerint ön nagybecsű elmeszüleményeit kiadni méltóztatott s mivel én ön szép költeményeihez már fiatal koromban hő vágygyal ragaszkodám, de azokat meg nem szerezhetém, s mivel már ezek tudtomra a sajtót el is hagyták, igen lekötelezend, ha azok átengedésével engem megörvendeztetend.“ Kéri összes költeményeit, imádságos könyveit; árát megküldi. „Ezek olvasása — ugymond — ezen műveletlen honban nekem igen nagy lelki örömet s meglelégedést fog nyújtani.“

Most, halála után újra próbálgatjuk kiadni összes költeményeit. Ha csak a deési egyház nem teszi magáévá az ügyet, nem sok ki látás van a sikerre. Megválnik mi lesz belőle.

Az a közeli és benső viszony, melyben az elhunyttal évek hosszú során állottam, kötelességemmé tette életrajza megírását. Senkinek sem lehetett annyira módjában. Bár habozva fogtam hozzá: vajjon szeretetem nem teszen-e elfogulttá irányában? Ezért igyekeztem gyakran megszólaltatni másokat. Mindenesetre a tények, melyeket felhozok, valódi tények s a költemények beszélnek magukért.

DR. VERSÉNYI GYÖRGY.